

10.33537/sobild.2020.11.2.2

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 03.03.2020
Kabul edildiği tarih: 09.06.2020
Yayınlanma tarihi: 30.06.2020

Article Info

Date submitted: 03.03.2020
Date accepted: 09.06.2020
Date published: 30.06.2020

İNTERNETTE HABER ÜRETİMİ VE GAZETECİLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: ALTERNATİF BİR KAVRAMSAL ÇERÇEVE DENEMESİ

A STUDY ON ONLINE NEWS PRODUCTION AND JOURNALISTS: AN ATTEMPT FOR AN ALTERNATIVE CONCEPTUAL FRAMEWORK

Atike Sevtap DEMİR

Arş. Gör. Dr., Bozok Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, svtpdmr2@gmail.com

Çağrı KADEROĞLU BULUT

Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, cagrikaderoglu@gmail.com

Anahtar sözcükler

Yeni İletişim Teknolojileri; Emek Süreci; Vastf; İnternet Gazeteciliği.

Keywords

New Communication Technologies; Labor Process; Skill; Online Journalism.

Öz

Bu çalışma, yeni iletişim teknolojilerinin mümkün kıldığı olanaklarla oluşan internet gazeteciliğinde çalışma ve haber üretme pratiklerini incelemektedir. Çalışmanın kavramsal çerçevesi emek süreci kuramı etrafında oluşturulmuştur. Çalışmanın varsayımı, internet gazeteciliği üzerine var olan yazında teknoloji ve dönüşüm tartışmalarının, söz konusu dönüşüme ilişkin bütüncül bir kavrayış sunmaktan uzak olduğu ve dönüşümü emek süreci teorisiyle incelemenin bu eksikliği gidermeye katkı sunacağıdır. Bu kapsamda çalışmada yeni teknolojiler, internette haber üretme pratikleri ve çalışma koşulları gazetecilerin emek sürecinin bileşenleri olarak ele alınmakta ve teknolojinin bu süreçteki önemli etkisinin emek sürecini bir bütün olarak nasıl dönüştürdüğü tartışılmaktadır. Böylece, literatürdeki geniş kanının aksine internetin gazeteciler için mutlak özgürleştirici bir alan olup olmadığı sorgulanacaktır.

Bu çerçevede internet medyasında çalışan yedi gazeteciyle gazetecilik pratikleri üzerine derinlemesine görüşmeler yapılmış ve yedi kurumda sistematik olmayan gözlemler gerçekleştirilmiştir. Bulgular tartışmanın kavramsal çerçevesi ekseninde sınıflandırılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde yeni iletişim teknolojilerinin gazetecilik üzerinde yarattığı dönüşüm tartışılacak, ikinci bölümde emek süreci bağlamında gazetecilerin temel sorun alanları saptanacaktır. Üçüncü bölümde ise internet gazeteciliğinde emek süreci alandan bulgularla açıklanmaya çalışılacaktır.

Abstract

This study examines the practices of working and news production in internet journalism, which is formed by the possibilities enabled by new communication technologies. The conceptual framework of the study is created on the basis of labor process theory. The assumption of this study is that discussions about technology and transformation in the internet journalism literature is far from providing a holistic understanding of transformation and thus examining the transformation with the labor process theory will contribute to elimination of this deficiency. In this study new technologies, news production on the internet and working conditions are examined as components of journalists' labor process and how the important effect of technology in this process has transformed the labor process as a whole is discussed. Hence, contrary to the main stream in the literature, it will be questioned whether the internet is an absolute liberating space for journalists.

In this context, in-depth interviews were conducted on journalism practices with seven journalists working on internet media and non-systematic observations were made in seven offices. The findings were classified based on the conceptual framework of the debate. In the first part of the study, the transformation that new communication technologies create on journalism will be discussed, and in the second part, the main problem areas of journalists will be determined in the context of labor process. In the third chapter, the labor processes in internet journalism will be tried to explain with the findings from the field.

GİRİŞ

İçinde yaşadığımız çağda teknoloji alanındaki gelişmeler hayatımızın tüm diğer alanlarında olduğu gibi iletişim ve medya alanında da bir dizi dönüşümü beraberinde getirmiştir. Sayısallaşma ve yöndeşme gibi gelişmelerle internetin bir iletişim aracı olarak kullanılması hızla yaygınlaşmış; yeni iletişim teknolojileri ve yeni medya kavramları hayatımıza girmiştir. İnternetin yeni bir iletişim aracı olarak kullanılmaya başlamasıyla birlikte internetle ilgili oldukça iyimser görüşler de ortaya atılmıştır. Bu görüşlerde internetin geleneksel iletişim araçlarına göre daha az maliyetli olması, farklı medya içerik ve formatlarını bir arada sunabilmesi ve katılıma izin vermesi gibi olanakları vurgulanarak, internet sayesinde çok sesli, katılımcı ve demokratik bir iletişim ortamı ortaya çıkacağı, güçlü bir argüman olarak belirmiştir. Bu bağlamda bir gazetecilik alanı olarak internet, bir haberin olay olduğu anda binlerce kişiye ulaştırılabiliyor olmasının yanında ses, görüntü ve metni bir arada sunma avantajıyla da tercih edilmektedir.

Maliyetinin gazete ve televizyon gibi büyük yatırımlar isteyen iletişim araçlarına göre oldukça az olması nedeniyle internet gazeteciliği, medya şirketleri açısından da bir tercih nedeni olmuştur. Türkiye’de özellikle 1990’lı yılların ortalarından itibaren büyük medya grupları, gazetelerini internet ortamına taşımaya başlamıştır. Yalnızca internet üzerinden yayın yapan haber kuruluşlarının ortaya çıkışı da aynı yıllara rastlarsa da bu haber sitelerinin sayısı özellikle 2000 yılından sonra artış göstermiştir (Kalsın, 2016; Çevikel, 2004; Aydoğan, 2013).

Bu hızlı dönüşüm ortamında internetin getirdiği çoklu ortam olanağı, etkileşimlilik ve hız gibi yenilikler kaçınılmaz olarak gazetecilerin pratiklerinde de bazı dönüşümlere neden olmuştur. Gazetecinin zaman-mekan sınırlamasının neredeyse ortadan kalkması nedeniyle esnek çalışma saatlerine ve mekanlarına sahip olması söz konusu değişimlerde önemli bir noktadır. Bir diğeri ise gazeteciden artık sadece haberi toplamasının ve yazmasının değil aynı zamanda fotoğraflamasının, görüntülemesinin ve onu dijital ortama uyumlu hale getirmesinin de beklenmekte oluşudur. Bu durum “gazetecilerin yeni mesleki beceriler kazanması”, başka bir deyişle gazetecinin “çok-yetenekli (multi-skilled)” hale gelmesi olarak sunulmaktadır. Bu kavrayış, internetin “gazetecilere oldukça büyük bir özgürlük alanı yarattığı” fikriyle de iç içedir. Buna karşı, internetin çalışma sürelerini günün 24 saatine yaydığı ve gazeteciler üzerinde önemli bir denetim aygıtı haline geldiği de tartışılmaktadır. Söz konusu tartışmalarda teknoloji, merkezi bir konumdadır. Bu sürecin etrafıca irdelenebileceği en önemli alanlardan biri ise gazetecilerin emek sürecidir. Bu kapsamda bu makalede internette çalışan gazetecilerin emek süreci odağa alınacak ve gazetecilerin pratiklerine bu yönden ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Yeni İletişim Teknolojileri ve Gazeteciliğin Dönüşümü

Yeni iletişim teknolojilerinin gazetecilik üzerindeki etkileri, bu teknolojiler dolayısıyla yaratılan yeni iletişim ortamının içinde şekillenmektedir. Bu nedenle öncelikle yeni iletişim ortamına kısaca değinmek ve

ardından bunun gazetecilik açısından ne gibi alanlar doğurduğunu irdelemek gerekmektedir.

Yeni iletişim ortamını belirleyen en önemli unsurlardan biri yöndeşme olarak karşımıza çıkar. Geray (2002: 19) yöndeşmeyi, “geleneksel medya ile telekomünikasyon ve yeni iletişim/internet teknolojilerinin aynı altyapıyı ve platformları kullanarak bir araya gelmeleri ve aralarındaki sınırların aşınması” olarak tarif eder. Yöndeşmeyi mümkün kılan olgu ise sayısallaşmadır. Ses, görüntü ve metin sayısal olarak kodlandıklarında aynı platformda bütünleştirilebilir. Sayısallaşma ve yöndeşme sonucunda metin, ses, video, grafik, animasyon, fotoğraf, müzik gibi her tür iletişim öğesinin ortak bir platformda yayını olanaklı hale gelmiştir (Yıldırım, 2010:231).

Sayısallaşma ve bilgisayar teknolojilerindeki gelişmenin bir olanağı olarak ortaya çıkan yöndeşme, çoğunlukla teknolojik bir dönüşüm olarak düşünülmesine karşın medya sektöründe yaşanan endüstrileşme ve yoğunlaşma ile de yakından ilgilidir. Çünkü yöndeşme yalnız teknolojik olarak değil, aynı zamanda sektörel olarak, hizmetler bazında ve politik düzenleme bağlamında da önemli bir melezleşmeyi/kaynaşmayı ifade eder (Mosco, 2006: 68-69; Henten vd. 2003, Geray, 2002: 19; Törenli, 2005: 87; Aydoğan, 2005: 260). Bu kapsamlı nitelikleriyle yöndeşme özellikle gazetecilik alanında önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu süreçte yeni iş yapma pratikleri ile birlikte yeni istihdam yapıları ortaya çıkmaktadır. Özellikle internetin haber üretimi, sunumu ve edinimi için kullanılmaya başlamasıyla birlikte gazetecilik alanında da internet gazeteciliği, online gazetecilik (Deuze, 1999) ya da ağlaşmış (networked) gazetecilik (Beckett ve Mansell, 2008: 93) gibi adlarla tanımlanan yeni gazetecilik biçimleri ortaya çıkmıştır. Yöndeşmeyle birlikte haberin üretiminden sunumuna, gazeteci pratiklerinden organizasyon yapılarına kadar yaşanan bir dizi değişim, birbirini etkileyen ve bütünleyen bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.

Yeni iletişim ortamı, öncelikle içerik üretimini belirleyen iki temel özellik sunmaktadır. Bunlar çoklu ortam ve hipermetinsellik özellikleridir. Yeni teknolojilerin sunduğu imkanlar sayesinde medya içerikleri artık yalnızca tek bir forma (metin, ses, görüntü) sahip olmamaktadır. Tüm farklı formların bir arada olduğu yeni bir içerik üretme biçimi ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda yalnızca bilgisayarlar için değil, çok farklı mecralar (cep telefonları, tabletler vb.) için de üretim gerçekleştirilmektedir.

Yeni iletişim ortamının çerçevesi içinde, yeni teknolojileri ve internetin gazetecilik mesleğinde yarattığı dönüşümü inceleyen pek çok çalışma bulunmaktadır. İnternet gazeteciliğini, geleneksel medya ile olan farkları bağlamında ele alan bu çalışmalarda en fazla vurgu yapılan nokta internetin etkileşim özelliği, başka bir deyişle okuyucuların geri bildirim yapabilme olanağının olmasıdır. Hızlı, sürekli güncellenebilir, ücretsiz olması ve arşiv olanağına sahip olması internet gazetelerini okuyucu için cazip hale getirirken, gerektiğinde herhangi bir haber içeriğine anında müdahale olanağının olması ve daha önemlisi maliyetinin düşük olması nedeniyle medya şirketleri için de bir avantaj sunmaktadır (Pavlik, 2001; Boczkowski, 2004; Deuze, 2003, 2004; Elliot, 2009) Öte yandan anında ve hızlı

haber verme yarışı nedeniyle gelen bilginin yeterince doğrulanmadan verilebilmesinin, internet medyasının güvenilirliğini tartışmalı hale getirmesi bir dezavantaj olarak sunulsa da, genel olarak internet gazeteciliğinin etkileşim özelliğinin ve okuyucunun katılım imkanının abartıldığı görülmektedir. Nitekim yapılan araştırmalar, gazetecilerin site kullanıcılarıyla alışverişine oldukça az zaman ayırdığını; gazeteci ve kullanıcı arasındaki etkileşimin haber sitelerinde iddia edildiği ölçüde hayata geçirilmediğini göstermektedir¹ (Çevikel, 2004:155).

İnternet gazetelerinin demokratik, katılımcı, çok sesli ve özgür bir iletişim ortamı olduğunu söylemek de aynı şekilde abartılıdır ve onu içinde bulunduğu ekonomik, siyasal ve toplumsal bağlamından kopuk ele almanın sonuçlarından biridir. Oysa yeni medya alanında enformasyonun üretimi, dağıtımı ve tüketimi tıpkı geleneksel medyada olduğu gibi kapitalist koşullar altında gerçekleşmektedir ve bu etkinlikler de kapitalizmin birikim yasalarından bağımsız değildir (Curran, 1999; Schiller 1999; Seymur, 2004; Fuchs, 2008; Törenli, 2011; Berkman, 2014). Nitekim tüm dünya genelinde de özellikle 1980'lerden sonraki gelişmelerle birlikte medya sektöründe yaşanan yoğunlaşmanın yeni medya alanında da devam ettiği, hatta yeni medyanın sunduğu olanakların bu yoğunlaşmayı artırdığı, mevcut medya kuruluşlarının sektördeki güç ve etkinliklerini pekiştirdikleri görülmektedir (Bagdikian, 2004; Fuchs, 2014). Bu süreç dünyada olduğu kadar Türkiye için de geçerlidir. Diğer taraftan internetle ilgili iyimser görüşlerin oluşmasına neden olan yukarıda sıralanan özelliklerine bakıldığında bir gerçeklik payı olduğu da inkar edilemez. Örneğin bir internet sitesi açmak, bir gazete veya televizyon kurmak kadar maliyetli değildir. Fakat medya sektöründe yürütülecek faaliyet yalnızca bir internet sitesi açmakla sınırlı değildir. Siteyi ayakta tutmak ve sektörde tanınırlığını, bilinirliğini yani etkinliğini artırmak için gerekli reklam alma, reklam harcaması yapma, gerekli nitelikli işgücü istihdam etme gibi faktörler piyasa koşulları tarafından belirlenmektedir.

İnternet gazetelerinin geleneksel medya kuruluşlarına göre daha ademimerkeziyetçi ve esnek örgütlenmeler olması da (Pavlik, 2001: 99) abartılarak gazetecilerin bir işyeri personelinden çok işletmenin ortağı gibi çalıştıkları şeklinde yorumlanabilmekte (Çevikel, 2004: 155), bu da üretim aracı ne olursa olsun sermayenin her zaman kar etme güdüsünde olduğunu ve bu nedenle farklı şekillerde veya derecelerde de olsa asgari bir denetime ihtiyaç duyduğu gerçeğini gizlemektedir.

Denilebilir ki, yeni medya alanı, pazara girmek için ciddi oranda bir sermaye gerektiren bu nedenle de her geçen gün yoğunlaşmanın arttığı ve birkaç büyük şirketin söz sahibi olduğu geleneksel medya sektörüne karşı, çok sesliliği artırmak adına bir alternatif yaratılabilir. Fakat yine de bu olanak, yeni medya alanının kendiliğinden ve kaçınılmaz olarak bu sonuca yol açacağı şeklinde yorumlanmamalıdır. Yukarıda da

belirtildiği gibi bu olanak öncelikle içinde bulunulan ekonomik sistemin sınırlılıkları çerçevesinde açığa çıkmaktadır.

İnternetin gazeteciliğe getirdiği bu yenilikler kaçınılmaz olarak internet medyasında çalışan gazetecilerin pratiklerinde de bir dönüşüme neden olmuştur. İnternet gazetecilerinin pratiklerini inceleyen çalışmalarda özellikle esneklik ve çok yeteneklilik vurgusu öne çıkmaktadır. Esneklik, bir yandan gazetecinin zaman ve mekan sınırlamasının ortadan kalkması ve bu nedenle esnek çalışma saatlerine sahip olmasını, diğer yandan ise haber üretim süreçlerinde bürokrasinin ve hiyerarşinin azalmasını ifade etmektedir. Çok-yeteneklilik ise, yeni platformlar için üretim yapmaya elverişli becerilere sahip olmakla tanımlanır.² Bu ortamın istihdam yapısı da geleneksel mecralara göre oldukça farklıdır. Tam zamanlı çalışmanın yerini çeşitli esnek çalışma modelleri almıştır. Bunlar part-time çalışma, freelance çalışma gibi uygulamalarda kendini gösterir. Günün gereklerine göre, ofisten, olay yerinden, evden ya da tatilden çalışabilmektedirler. Bu gazetecilerin sürdürülebilir, düzenli çalışma rutinleri de önemli ölçüde aşınmaktadır. Sahip oldukları işte kalma süreleri oldukça belirsizdir. Bu kapsamda izin, ücretler, çalışma saatleri ve sosyal güvence çeşitli problem alanları olarak ortaya çıkmaktadır (Sönmez, 2010; Kaya, 2009; Kaderoğlu Bulut, 2019; Özsever, 2004; Etike ve Demir, 2017). Dolayısıyla esneklik, mevcut medya yapısı içerisinde çoğunlukla güvencesizlik şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan içeriğin üretimi ve sunumundaki değişikliğe paralel olarak gazetecilerin de çekirdek becerilerin yanı sıra çoklu ortamlar için üretim yapabilecek yeni becerilere sahip olması gereği vurgulanmaktadır. Çekirdek beceriler, haberin bulunması, haber kaynağına ulaşma, önemli olan unsurları ayıklayabilme ve iyi bir dille sunabilme gibi temel gazetecilik becerilerini ifade eder (Geray, 2008). Yeni ortamda sahip olunması gerekenler ise yeni medyayı kullanarak haber toplama ve işleme, haberi görüntüleme ve dijital ortama uyumlu hale getirme, bunları mümkün kılacak temel yazılım ve donanımları kullanma (video, fotoğraf, kamera kullanımı, cep telefonu uygulamaları vb.) becerisini edinme, sosyal ağları takip etme ve haberin tüm aşamalarında bu ağları kullanabilme, üretilen içeriği sayısal ortamlarda yayımlayabilme gibi becerilerdir. Bu durum yeni iletişim ortamının multimedya (çoklu ortam) niteliğine paralel olarak gazetecilerin de multi-skilled (çoklu-beceriye sahip) hale gelmesi olarak sunulmaktadır (Nygren, 2014; Elliot, 2009). Dolayısıyla gazetecilerden tek bir alan ya da mecra için uzmanlaşmanın yerine, pek çok işi hızlı şekilde yapabilecek ve farklı mecralar için içerik üretebilecek çoğul becerilere sahip olması istenmektedir. Çoklu becerilere sahip olma beklentisi gazeteciye çok

² Bu dönüşüme ve ortaya çıkardığı koşullara ilişkin "olumlayıcı" çalışmalar 1990'lardan itibaren görünür olmuş ve özellikle ticari araştırma şirketleri ve kimi medya kurumlarınca yürütülmüştür. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kopper vd. (2000). İnternet gazeteciliğinde esneklik ve çok-yeteneklilik üzerine vurgu yapan ampirik araştırmalardan iki örnek için bkz. Cushion (2007); Raeymaeckers vd. (2012). İnternet gazeteciliği üzerine gelişen araştırmaları tartışan ve bu yazını üç dalga şeklinde inceleyen iki çalışma için bkz. Domingo (2006; 2008).

¹ İnternet gazetecileri, sıradan bir çalışma gününde mesailerinin önemli bir bölümünü ortalama 3,1 saatle haber yazmaya, 2,6 saatle internette araştırma yapmaya; 1.0 saatle yazılarını internete teknik uyumunu sağlamaya; 0,6 saatle site kullanıcılarıyla e-posta etkileşimine ayırmaktadır (Çevikel, 2004:155).

daha fazla iş sorumluluğu yüklemektedir. Aynı zamanda internetle birlikte kullanıcının rolünün artmasıyla, gazetecilerin haber üzerindeki denetimlerini kaybettikleri, “halkın bilmesi gerekenlere karar verenler pozisyonundan”, olayların yorumcusu ve detayları aktaran konumuna geldikleri de söylenmektedir (Singer’den aktaran Yıldırım, 2010: 242). Oysa kastedilen beceriler mesleki becerilerden ziyade teknik becerilerdir ve bu bakış açısı gazeteciliğin zanaatvari yanını³ geri plana atmakta ve onu teknik bir işe indirgemektedir. Bu boyutlara ek olarak, yeni iletişim ortamının sahip olduğu hız, kesintisiz içerik üretimi, rekabet ve reklam bağımlılığı gibi unsurlar da, gazeteciler üzerinde önemli bir baskı unsuru oluşturmaktadır.⁴

Yeni iletişim teknolojilerinin gazetecilerin pratikleri üzerinde yarattığı dönüşüm, çalışmanın kapsamı itibarıyla bu boyutlarıyla açıklandıktan sonra sıradaki bölümde gazetecilik pratikleri ve çalışma koşulları emek süreci teorisi üzerinden ele alınacaktır.

Emek Süreci Tartışmaları ve Gazeteciler

İşyerindeki değişen çalışma koşullarını ve emek süreçlerini ampirizm geleneği içinden inceleyen çalışmalar, işyerindeki süreçlerin nasıl işlediğini tanımlarken, bu süreçlerin niye üretildiği konusunda bilgi ver(e)memektedirler; buna karşılık Marksist emek süreci teorisi ise, emek sürecinin ve işyerinde üretilen ve yeniden üretilen teknik ve toplumsal ilişkilerin sınıf ilişkileri ve kapitalizmin ekonomi politikası içinde anlaşılabilirliğini vurgular (Yücesan-Özdemir, 2002). Bu çalışmada emek süreci teorisi Marksist literatürde ele alındığı şekliyle kullanılacaktır.

Marx’a göre emek süreci, ilk önce ve tüm toplumsal biçimlerinden bağımsız olarak insanla doğa arasındaki bir süreçtir. Bu süreçte insan kendi dışındaki doğa üzerinde etkide bulunur ve onu değiştirirken, aynı zamanda insanın kendi doğası, yetenekleri ve bilinci de değişir (Marx, 2011:181-182). Marx, insanın bu süreçteki bilinçli eylemini şöyle anlatır:

Bir örümcek, dokumacının çalışmasını andıran faaliyetlerde bulunur ve bir arı, bal peteğini yaparken bazı mimarları utandırır. Ama en kötü mimarı, en iyi arıdan daha en başından ayırt eden şey, mimarın peteği balmumundan yapmadan önce kafasında kurmuş olmasıdır. Emek sürecinin sonunda, bu sürecin başında zaten işçinin imgeleminde, yani düşünsel olarak var olan bir sonuç ortaya çıkar.

³ Gazeteciliğin zanaatvari niteliklerini inceleyen ve endüstriyel dönüşümünü tartışan kimi çalışmalar için bkz. Adaklı (2006), Liu (2006), Örnebring (2010), Kaderoğlu Bulut (2019).

⁴ Bu baskının gazeteciliği “sulandırdığı”na ve gazetecileri halkla ilişkiler ve reklam şirketlerine ve onların bültenlerine bağımlı hale getirdiğine ilişkin önemli bir tartışma “churnalism” tartışmasıdır. Journalism (gazetecilik) sözcüğünün değiştirilmesiyle üretilen bu terim, gazeteciliğin kamusal boyutunun ve entelektüel yanının giderek aşınan durumuna işaret eder. Bu kavram ve gazetecilikteki etkileri üzerine iki ayrıntılı tartışma için bkz. Jackson ve Moloney (2015); Johnston ve Forde (2017).

Dolayısıyla insanın emek süreci, tasarım ve uygulamanın bir arada var olduğu amaçlı bir eylem süreci olarak gerçekleşmektedir. Kapitalist emek süreci koşullarında ise bu süreç parçalanmakta ve üretimi yapanlar aleyhine denetlenmektedir. Çünkü artık amaç, kullanım değerleri üretmek değil, sermayedarın pazarda karla satabilmesi için, mübadele değerleri üretmektir. Yani “üretim doğrudan doğruya daha fazla artık değer elde edilmesi amacıyla yapılır” (Ansal, 2005:8). Dolayısıyla emek süreci, artık insanın kullanım değeri üretmek için kendi iradesini kullanarak, kendini ve doğayı dönüştürdüğü bir süreç olmaktan çıkmış, işçinin üretim araçlarından kopartılmış bir şekilde, kapitalistin denetiminde artı değer ürettiği kapitalist bir emek sürecine dönüşmüştür.

Marx’ın *Kapital*’de (2011: 182) belirttiği gibi, “emek sürecinin basit unsurları, belli bir amaca yönelmiş faaliyet ya da emeğin kendisi, emeğin nesnesi ve onun araçlarıdır”. Bu noktadan hareketle gazeteci, emeğinin konusu haber üretimi olan ve bu konuda çeşitli uygun üretim araçlarını kullanarak iş yapan kişi olarak tarif edilebilir. Gazetecinin emeği; vasıflı, kendi iş süreçleri ve ürünü üzerinde belirli bir denetim sahibi olan, bu kapsamda görece de olsa bir özerkliği bulunan ve sembolik üretim yapan bir emek biçimi (gayri maddi emek) olarak ortaya çıkmaktadır. Gazetecinin emek süreci ise emeğin kendisi, konusu ve araçlarının örgütlenmesi ile bu alanda ilişkisel olarak gerçekleşen iş yapma biçimlerini kapsar (Kaderoğlu Bulut, 2019: 201-202).

Bu noktada, Marx’tan sonra emek süreci teorisine yapılan katkılardan bahsetmek gerekir. Marx’tan sonra uzun yıllar ihmal edilmiş emek süreci teorisine 1974’te ilk önemli katkıyı yapan isim *Emek ve Tekelci Sermaye* (1974) isimli kitabıyla Harry Braverman olmuştur. Braverman, kapitalist üretim koşulları altında sermaye birikiminin emek sürecine hâkim olma ve onu denetleyip biçimlendirme yöntemlerini ele almaktadır. Buna göre Braverman (2008: 94-95), kapitalist toplumda iki temel işbölümü olduğuna dikkati çeker. Bunlar, toplumsal işbölümü ve manifaktür (ayrıntılı) işbölümüdür. Toplumsal işbölümü ile toplumsal üretimin ana bölümlere ayrılması kastedilir. Manifaktür işbölümünü ise şöyle tanımlar:

Manifaktür işbölümü ise, her bir işin sistematik olarak sınırlı işlemlerden oluşan alt bölümlere bölünmesi ve bunların farklı kişilerce yerine getirilmesidir. Toplumsal işbölümü bilinen tüm toplumlara has bir nitelik iken, manifaktür işbölümü kapitalist toplumun özgün ürünüdür. (...) Kapitalizmde toplumsal işbölümü piyasa tarafından kaotik ve anarşik bir yolla uygulanırken, atölye içindeki işbölümü planlama ve denetim yoluyla dayatılır.

Braverman'a göre, kapitalist emek sürecinin örgütlenmesinde Taylorizmin ya da Taylorist yöntemlerin⁵ uygulanması, emeğin fiziksel ve zihinsel vasfı üzerinde yıkıcı etkilere yol açmıştır. Taylorizm, izlenecek bilimsel bir yöntemle, işin olabildiğince küçük parçalara ayrılmasını, dolayısıyla işin yapılması için gerekli vasfın ve gerekli eğitim zamanının olabildiğince azaltılmasını amaçlar. Braverman'ın temel tezinde ise, artan işbölümü, işin çok küçük parçalara ayrılması ve işin üzerindeki denetimin yönetime devredilmesi sonucu, geleneksel zanaatkarın işini nasıl yapacağı konusundaki özerkliği, diğer bir deyişle, emek süreci üzerindeki denetim yetkisi tümüyle ortadan kalkmakta ve işçi vasıfsızlaşmaktadır (Yücesan-Özdemir, 2002: 439).

Tekelci kapitalizmin ayırt edici yönü, fabrika içindeki bu parçalama ve denetleme sürecinin giderek tüm büro ve hizmet işlerini de kapsayarak genişlemesi ve kapitalizmin geçmişin tüm vasıflı, özerk alanlarını ve kafa emeğinin ayrıcalıklı konumunu yok etmesidir. Böylece üretim sürecinde vasıf ve iş üzerinde denetimden kaynaklı tüm emek gücü avantajları sermayenin kontrolüne geçmektedir (Kaderoğlu Bulut, 2019: 202-203).

Buradan hareketle internet gazeteciliği alanına baktığımızda, gazeteciden her şeyden önce haberi aynı anda fotoğraflayıp görüntüleyebilmesi, onu sayısal ortamlarda yayımlayabilmesi, bunlar için gerekli yazılım ve donanım bilgilerine sahip olması, sosyal medyayı iyi kullanabilmesi, bu mecraları kullanarak haber üretebilmesi gibi yeni beceriler beklenmektedir. Bu koşullarda gazetecinin bu becerilere sahip olmasının işgücü piyasasında bireysel anlamda önemli bir avantaj olduğu belirtilebilir. Fakat bu özellikler, birer vasıf değil, sadece teknik becerilerdir ve gazeteciliği yalnızca bu becerilere indirgeyerek tanımlamak, bu mesleği yalnızca teknik bir işe indirgemek anlamına gelecektir. Ayrıca vasfın ve teknik becerilerin yaygınlaştırılması ve standartlaşması yoluyla değersizleştirilmesi, gazetecinin bir başkasıyla kolaylıkla değiştirilmesinin de önünü açmaktadır.

İnternet gazeteleri, geleneksel medyaya göre çok daha az kişi çalıştırılarak yayın yapmaktadır. Bu durum, medya şirketlerinin bu alana yönelmesinde bir avantaj olarak sunulurken, çalışanlar açısından bu durumun sonuçları pek dikkate alınmamaktadır. Öncelikle daha az sayıda kişinin çalışması, mevcut çalışanların daha uzun saatler çalışması ve üzerlerine daha fazla yük binmesi anlamına gelmektedir. İnternet sitelerinde çalışan gazetecilerin günlük pratiklerine bakıldığında zamanlarının büyük çoğunluğunu internette haber bulmaya ve haber yazmaya ayırdıkları

gözlenmektedir. Buna internetin en önemli özelliği olan anında haber verme ve yeni haberlerle siteyi sürekli güncel tutma zorunluluğu da eklenince, belli sayıda gazeteciyle bunları gerçekleştirmek gazetecilerin bütün zamanını almaktadır.

Oysa iyi bir gazeteciden dışarıda haber takibi yapabilmesi, kendi haber kaynakları olması, habere konu olan gelişmenin bağlamını kavrayabilmesi, belli bir uzmanlık alanına sahip olması ve alanıyla ilgili güncel gelişmeleri takip edebilmesi gibi özellikler beklenir. Fakat az sayıda kişinin çalışması ve hızlı olma zorunluluğu gibi faktörler internet gazetecilerinin bunlara vakit ayırmasını imkânsız hale getirmektedir. Çevikel (2004: 155), Türkiye'deki internet gazetecilerinin günlük pratiklerini incelediği çalışmasında günde ortalama 10,5 saat çalışan bir gazetecinin, zamanının yalnızca 0,5 saatini ofis dışında haber takibine ayırdığını belirtmiştir. Başka deyişle gazetecilik artık masa başı bir iş haline dönüşmüştür. Bu da bize gazetecilerin vasıf sahibi olduğunu değil, aksine vasıfsızlaştırıldığını göstermektedir.

Vasıfsızlaştırma ile birlikte "denetim" kavramı da emek süreci teorisinde önemli bir başlıktır. Braverman'a göre, denetim de vasıfsızlaşma gibi kapitalizme içkin yapısal bir eğilimdir. Braverman'a (2008: 81, 106) göre, kapitalist üretim sürecinde yönetimin esas işlevi, karın kaynağı olan artı-değeri işçilerden elde edebilmek için emek sürecini denetlemektir.

Bu konudaki tartışmalara önemli bir katkı 1970'lerde Friedman'dan gelmiştir. Friedman (1977: 47) kapitalist denetimin basit ve tek bir yaklaşıma indirgenemeyeceğini vurgularken, Taylorist doğrudan denetim yaklaşımına "sorumlu otonomi" adını verdiği yeni ve farklı bir denetim yaklaşımı ekler. Friedman (1977: 48) işçilerin işleri üzerinde görece geniş hareket alanı imkânına sahip olmaları ve böylece kendilerine verilen sorumluluklarla kendilerini işletmenin hedeflerine bağlamaları şeklinde açıklar. Böylece bu çalışanlar, daha az denetlenir, ancak sorumlulukları artar. Bu strateji daha vasıflı, kolayca gözden çıkarılmayacak çekirdek işgücü için uygulanabilirken çevresel işgücü için ise doğrudan kontrol stratejilerinin icrası gündemdedir (Brown'dan aktaran Man, 2011).

İzleyen yıllarda Edwards (1979), kapitalizmin tarihsel gelişimi içinde, yönetimin benimsediği denetimin, basit, teknik ve bürokratik denetim olarak evrildiğini belirtmiştir. Edwards'a (1979: 25-34) göre küçük işletmelere ve üretim sürecinin görece basitliğine dayanan rekabetçi kapitalizmde, işyerinde patronun doğrudan gözetimine ya da sonraki aşamalarda yöneticilerin hiyerarşik güçlerine dayanan basit denetim uygulanır. İlerleyen yıllarda, sermayenin merkezileşmesi, şirket ölçeklerinin büyümesi ve yükselen sınıf mücadelesi sonucu sermaye, basit denetim yerine işyerinin fiziksel ve toplumsal yapısına içkin denetim mekanizmaları geliştirmiştir. Bunların ilki, teknolojinin kullanımıyla kurulan ve makinalarda somutlaşan teknik denetimdir. Üretimin makine temelli hale gelmesi işçilerin makineye bağlı bir ritm ve görevle çalışması anlamına gelir. Böylece emek sürecinin denetimi makine yardımıyla gerçekleştirilir (1979: 113-122). İlerleyen yıllarda teknik denetim çeşitlenmiş ve teknolojiye bağlı olarak gelişmiştir. Bürokratik denetim ise 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye

⁵ Frederick Winslow Taylor, işin örgütleniş biçimi ve yönetimi ile ilgili yaklaşımını 1911 yılında yayınlanan "*Scientific Management (Bilimsel Yönetim)*" kitabında toplamış ve ileride "Taylorizm" olarak anılacak kapitalist emek sürecinin örgütlenmesi ve denetimindeki temel ilkeleri oluşturmuştur. Taylorist ilkeler (a. emek sürecinin işçilerin bilgi ve becerilerinden arındırılması, b. üretimin sürecinde tasarımının uygulamadan ayrılması ve c. üretim bilgisinin tümüyle yönetimde toplanması), gerek bu ilkelerin önemini kabul eden görüşler; gerekse bu ilkelerin artık geçerliliğini yitirdiğini belirten görüşler tarafından geçen yüzyıldan bugüne kıyasıyla tartışılmaktadır. (Yücesan-Özdemir, 2002)

başlanmıştır. Bu denetim biçimi kurallar, görevler, şirket politikaları-amaçları gibi yollar ve hiyerarşik emir-komuta zinciri gibi yönetim tekniklerinde somutlaşır. Bürokratik denetim ile işletme içindeki hiyerarşik yönetim fonksiyonları kurumsallaştırılmaktadır. Bürokratik denetimde önemli bir nokta, bu denetim biçiminin basit ve teknik denetimi dışlamadığı, aksine onların pekiştirilmesine dayandığıdır. Bu denetim biçimleri kapitalizmin tekeli aşamasına denk düşmektedir (1979: 130-136).

İnternet gazeteciliği açısından bakıldığında yukarıda vasıfsızlaşma ekseninde tartışılan az sayıda kişiyle çalışma ve hız konusu aynı zamanda bu alanda denetim tartışmalarını da içermektedir. Çünkü hız faktörü, gelen haberlerin çoğunlukla bir editoryal denetime ya da müdahaleye maruz kalmadan doğrudan yayına verilmesini gerektirmektedir. İnternet ortamındaki haberlerin her an düzeltilebilme ya da yayından kaldırılabilme olanağının bulunması da editoryal denetim ihtiyacını azaltıcı bir faktör olarak düşünülebilir. Fakat bu, internet sitelerinde çalışan gazetecilerin hiçbir şekilde denetime tabi olmadıkları, tamamen özgür oldukları anlamına gelmemelidir.⁶ Bu noktada ilk olarak, gazetecilerin emek sürecinin denetimi için Friedman'ın yukarıda açıklanan sorumlu otonomi uygulamasının bir denetim modeli olarak işlediği söylenebilir. İkinci olarak ise, Edwards'ın denetim kavrayışı süreci aydınlatılabilir. Buna göre bir yandan teknolojiye bağlı çalışma pratikleri nedeniyle teknik denetimin uygulandığı; diğer yandan ise yayın politikaları ve yazılı olmayan kurallar aracılığı ile bürokratik denetimin uygulandığı ifade edilebilir.

Tüm bu tartışmaların ışığında denilebilir ki, internet gazetecilerinin emek süreci temel olarak vasıf, denetim, iş görme pratikleri ve gazetecinin ürünüyle kurduğu ilişki kapsamında önemli bir erozyon yaşamaktadır. Bu bölümde kavramsal çerçevesiyle ele alınan bu unsurlar, bir sonraki bölümde, gazetecilerin kendi mesleki pratiklerine dair algıları ve yorumlarıyla birlikte anlamlandırılmaya ve bu unsurların pratikte ne şekilde karşılık bulduğu açıklanmaya çalışılacaktır.

İnternet Gazeteciliğinde Emek Süreci: Araştırma Bulguları

Çalışmanın olgusal dayanakları, Ankara ve İstanbul'da internet gazeteciliği yapılan yedi kurumda gerçekleştirilen sistematik olmayan gözlemlere ve bu kurumlarda çalışan yedi gazeteciyle yürütülmüş yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Çalışmaya konu olan kurumlar, büyük medya kuruluşlarının internet siteleri değil, bağımsız olarak çalışan haber siteleridir. Görüşülen gazeteciler ise daha önce geleneksel medyada çalışma deneyimi bulunan, çeşitli sebeplerle internet gazeteciliğine geçmiş en az 5 en çok 15 yıllık deneyimlere sahip muhabirlerdir. Görüşmecilerin ve kurumların kimliği, kendi istekleri doğrultusunda çalışmada anılmamaktadır.

Bu bölümde ele alınacak temel hususlar, yukarıda kavramsal çerçevesi çizilen tartışmalar etrafında ortaya konacaktır. Buna göre, gazetecilerin emek süreçlerini kavrayabilmek için emek, emeğin konusu ve üretim araçları noktalarındaki durumun bugün nasıl olduğuna, bunların birbirleriyle ilişkilerinin nasıl gerçekleştiğine ve bu ilişkilerin çerçevesini oluşturan mevcut emek rejimine bakmak gerekecektir.

İnternet gazeteciliği, öncelikle günümüzde Türkiye'de medya ortamını şekillendiren koşullardan bağımsız ve farklı koşullar altında şekillenmemektedir. Bu nedenle öncelikle günümüz medya ortamını şekillendiren dinamiklere bakmak önemlidir. Günümüz medya ortamını belirleyen en önemli gelişme Türkiye medyasında 1980 yılından sonra yaşanan tekelleşme ve holdingleşme olgusudur. En büyük ve en etkili gazete ve televizyon kanalları, birkaç holdingin sahipliğinde bulunmaktadır (Sözeri ve Güney, 2011; Kuyucu, 2013; Demir, 2013). Bu medya sahipleri, internet gazeteciliğinin "avantajlarından" yararlanmak için -daha çok kişiye ulaşma, maliyetinin daha az olması, reklam gelirleri ve kuralsız çalıştırma vb- faaliyetlerini bu alana taşımışlardır (Sönmez, 2017). Dolayısıyla geleneksel medyada oluşan tekelleşme internet ortamında da sürmektedir. Çünkü daha az maliyetle kurulan yerler olsa da internet gazeteleri de yaşamak için reklam almaya ihtiyaç duymaktadır. Fakat reklam pastasındaki büyük payı, daha çok bilinen televizyon ve gazetelerin internet siteleri almaktadır. Ayrıca bu durum, internet haber sitelerinin okunma ya da tıklanma sayılarına bağlı olarak değişmektedir. Tıklanma rekabetinde öne geçmek için internet sitelerinin özel ve özgün haberler yapabilmesi önemlidir. Bu da bu kurumların bünyelerinde alanlarında uzman ve nitelikli muhabirler bulundurmalarıyla mümkündür. Böyle muhabirler bulundurmamak da sermaye gerektirir. Dolayısıyla büyük medya şirketlerinin bu alanda da sektöre girme ve sektörde kalma yönünde önemli bir avantajının bulunduğu söylenebilir.

Bu medya yapısının belirlediği emek rejiminin esnek, güvencesiz ve örgütsüz niteliği, internet gazeteciliği alanında da sürmektedir. Üstelik internet medyası, basın iş kanunu kapsamına alınmadığından, buralarda çalışan gazeteciler geleneksel medyada çalışan meslektaşlarının yararlandığı kıdem tazminatı, yıpranma hakkı, sarı basın kartı alma gibi haklardan yararlanamamaktadır. Bunun yanı sıra internet gazeteciliğinde belli bir ücret/kaşe/telif karşılığında, freelance ya da yarı zamanlı çalışmanın kadrolu çalışmaya göre daha yaygın olduğu gözlenmektedir. Bu durumun yansımaları, araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde de ortaya çıkmıştır. Görüşmecilerin büyük bölümü "yüksek ücret-iş güvencesi" ikileminde iş güvencesini tercih etmektedir. Bu tercihin önemli bir boyutu da emeklilik beklentisidir. Bu konuda kimi görüşmecilerin ifadeleri şöyledir:

Yani iş güvencesini tercih ederim çünkü yarınından emin değilsin bu işte. Düzenli ve güvenli bir iş, yüksek ama düzensiz ücretten daha iyi bence. Zaten yüksek ücret de sektörde yok.

⁶ İnternet, gazetecilik ve denetim üzerine 270 muhabirle gerçekleştirilen ve benzer bulguları ortaya koyan kapsamlı bir ampirik araştırma için bkz. Karagöz Kızılca (2003).

İş güvencesi tabi ki. Tek sebep var bence, emeklilik! Yaşım ilerlediğinde emekli olmak istiyorum ve bunun insani bir hak olduğunu düşünüyorum. Ama bizim sektörde epey zor.

Çalışma biçimlerinin düzensizliğinin yanı sıra çalışma koşullarının da geleneksel medyaya göre daha kötü olduğu tespit edilebilmektedir. Bu durum tüm görüşmecilerin vurguladığı bir noktadır. Buna göre “sektörün ortalaması 2000-3000 lira gibi bir ücret”tir ve “internette bu daha da düşük”tür. Gazeteciler bu şartlarda geçinmenin oldukça zor olduğunu ifade etmektedir.

Bu koşulların yanı sıra internet sitelerinde çalışan gazeteciler açısından belli bir alanda uzmanlaşmanın geleneksel medyada çalışan gazetecilere göre daha az istenen bir özellik olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni elbette az sayıda kişi ile çalışma zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Görüşme yapılan gazeteciler, çalıştıkları kurumlarda az sayıda kişi ile çalışmalarından dolayı herkesin her alana baktığı bir çalışma şeklinin hâkim olduğunu söylemektedirler. Bir gazeteci bu durumu şöyle açıklamaktadır:

İç politika haberlerinde uzmanım ancak çalıştığım kurumda Ankara’daki tek muhabir olduğum için bu alan dahil her alana bakmak zorunda kalıyorum. Bazen günlerce bu nedenle politika haberlerinden uzak kalabiliyorum.

Çalışma alanının net olmaması, çoğunlukla mesleki beceri ve uzmanlaşmanın değersizleşmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu süreç ise gazetecinin vasfının erozyona uğramasını ve yapılan işin teknik standartlardan ibaret hale gelmesini gündeme getirir. Az sayıda kişiyle çalışma olgusunun yanında, hız faktörü ve siteyi sürekli güncelleme ihtiyacı, gazetecileri, ajanslardan ve sosyal medyadan yapılan haberlere bağımlı kılmakta, gazeteci ofis dışında ve özel haber yapmaya vakit bulamamaktadır. Bu durum gazetecilerin mesleklerini ofis içinde ve masa başında sürdürmeleri sonucunu doğurmakta, böylece onların iş tatminini de engellemektedir. Görüşme yapılan gazetecilerden biri bu durumu şöyle anlatmaktadır:

Daha önce yazılı basında da çalışmış bir muhabir olarak, geleneksel medyada çalışmanın internet gazeteciliğine göre daha tatmin edici olduğunu söyleyebilirim. Çünkü burada çok fazla özel haber yapma şansımız olmuyor. Daha çok ajanslardan aldığımız haberleri kullanıyoruz. Nadiren özel haber yapma şansımız oluyor. Özel haber yapmanın daha tatmin edici olduğunu düşünüyorum. Bunun dışında internet gazeteciliğinde gündemde olan bir konuyla ilgili son dönemde sosyal medyada özellikle Twitter’da yapılan yorumlar da haberlere eklenerek, daha fazla görsel kullanılarak haberler oluşturulmaya çalışılıyor.

Aynı çalışan kendisinden uzmanlaşmanın ve özel haber yapmanın beklenmediğini fakat görüntü-ses işleme ya da kurgu programları bilmesinin beklendiğini söylemektedir. Bu durum, internet gazeteciliğinin giderek teknik ve “herkesin yapabileceği bir iş” olarak algılanmasına, dolayısıyla çalışanlarda yalnızca teknik beceri aranmasına neden olmaktadır. Başka deyişle gazetecilik artık özel bir “vasıf” gerektirmeden, sadece

“beceri”lerle icra edilebilmektedir. Bu anlamda Braverman’ın (2008) vasıfsızlaşma vurgusunun internet gazeteciliği alanında somut olarak görünür kılındığını söylemek mümkündür.

Bu noktada genel olarak tüm internet sitelerinde hiçbir şekilde özel haber yapılmadığını söylemek yanlış olacaktır. Örnek vermek gerekirse görüşülen kimi kuruluşlardaki muhabirler kurumlarında özel haber yapmanın istenen bir şey olduğunu; fakat yukarıda da belirttiği gibi, hız, sitenin sürekli güncellenme ihtiyacı ve az sayıda kişi ile çalışma gibi faktörlerin kendilerinin de özel habere yönelmelerini engellediğini söylemektedir.

İnternet gazeteciliğinde, haber sitesinin sürekli güncellenebilir olmasının diğer yandan gazeteci üzerindeki denetimi bir ölçüde hafiflettiği gözlemlenmektedir. Haber üzerinde istenildiği zaman değişiklik yapılabilir olması, yöneticilerin haber yayına girmeden haber üzerindeki kontrolünü ve müdahalesini görelide olsa azaltmaktadır. Aynı şekilde görüşme yapılan gazeteciler, çalıştıkları kurumlarda geleneksel medyadaki gibi katı ve hiyerarşik bir yapının olmadığını söyleyerek, daha “özgür” olduklarını ifade etmişlerdir. Fakat genel olarak internet gazeteciliğinin geleneksel medyaya göre eşitlikçi, özgürlükçü, demokratik bir mecra olduğunu söylemek, onu içinde bulunduğu ekonomi-politik bağlamından kopartmak anlamına gelecektir. Bölümün başında anlatılan, iktidarla ekonomik ya da siyasi çıkar ilişkisinde olan sermaye gruplarının sahipliğindeki geleneksel medyaların bir uzantısı olarak yayın yapan internet sitelerinde, gazetecilerin ürünü üzerinde tam bir denetime sahip olduklarını, başka bir deyişle hangi haberi yapacağı ve nasıl yapacağı konusunda tamamen özgür olduklarını söylemek mümkün değildir. Bu durum, tüm görüşmeciler tarafından özellikle vurgulanmış ve görüşmeciler “gazetecinin özgürlüğü konusunda geleneksel ve yeni medya ayırımı yapmadıklarını”; “nispeten özgürlüklerinin internet gazeteciliğinden değil, çalıştıkları kurumların yapısından kaynaklandığını” ifade etmişlerdir. Bu anlamda gazetecilerin kendilerini çalıştıkları kurumlarla, doğrudan denetime gerek kalmayacak şekilde özdeşleştirdikleri ve bu kurumlarda da çalışanlara verilen sorumluluklar aracılığıyla Friedman’ın (1977) “sorumlu otonomi” olarak adlandırdığı, Edwards’ın (1979) ise “bürokratik denetim” olarak işaret ettiği denetim şeklinin işlediği söylenebilir. Bunun yanında teknolojik araçlarla gazetecinin yalnızca mesai saatleri içinde değil, mesai dışındaki saatleri de denetime tabi kılınmakta ve gazeteciden mesai saatleri dışında da haber üretmesi beklenmektedir. Böylece bu kurumlarda yine Edwards’ın (1979) vurguladığı “teknik denetim”in varlığı da kendini göstermektedir. Teknik denetim yalnızca iş dışı zaman ve mekanın denetlenmesini değil, üretilen haber sayısının ve bu habere dönük okuyucu ilgisinin ölçülmesini de mümkün kılmaktadır. Bir görüşmeci bu durumu şöyle belirtmiştir:

İş dışı yaşam ve iş yaşamı diye bir ayrım kalmıyor bir süre sonra. İş yerinde olmasan da çalışma saatleri içinde olmasan da seni arıyorlar ve haber yapmanı istiyorlar. Bir de günde kaç haber geçtiğin ve yaptığın haberin ne kadar tıklandığı önemli oluyor. Buna da site istatistiklerinden bakabiliyorsun. Ama bu

şimdilik o kadar belirleyici değil, en azından bazı kurumlarda.

Görüşmelerden çıkan çarpıcı bir sonuç da gazetecilerin, internet medyasını geleneksel medya kadar etkili bulmaması, yazdıklarının veya yaptıkları haberlerin halkın çoğunluğu tarafından okunmadığını düşünüyor olmalarıdır. Bu da mesleki tatmin yaşamalarını zorlaştıran bir faktördür. Çünkü bir görüşmecinin ifadesiyle “gazeteci için en öncelikli ve motive edici unsur, geniş kitlelere ulaşmak ve haberlerinin çok sayıda kişi tarafından okunmasıdır”. Bu durum, gazetecilerin yaptıkları işi gerekli, etkili ve topluma faydalı bir iş olarak görmelerini de zorlaştırmaktadır. Bu durum önemli bir yabancılaşma unsuru olarak değerlendirilebilir. Bu da gazetecilerin emek sürecindeki aşınmanın gazetecilik mesleğinin toplumsal boyutunu da aşındırdığını göstermesi bakımından önemlidir.⁷

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu tartışmalar ışığında internet gazeteciliğinin, okuyucu/kullanıcı ve medya sahipleri açısından çeşitli şekillerde oldukça avantajlı olmasına ve gazeteciliğin icrasında radikal dönüşümler getirmiş olmasına karşın bu mecrada çalışan gazetecilerin çalışma koşulları ve emek süreçlerinde çok olumlu etkiler taşımadığını söyleyebiliriz. Teknolojinin haber üretimi için kullanılmaya başlanmasıyla, hızla artan ve yayılan teknolojik donanımlarla, haber üretimi giderek teknolojiye bağımlı hale gelmekte ve gazeteci bu süreçte olmazsa olmaz bir unsur olmaktan çıkmaktadır.

Az sayıda eleman çalıştırma, belli bir alanda uzmanlaşma yerine ajans muhabirliği ve rutin habercilik anlayışını izleme yalnızca internet gazeteciliğinde değil, geleneksel medyada da son yıllarda yerleşmiş ve artık kabullenilmiş bir durumdur (Demir, 2013: 130). Buradan hareketle internet gazeteciliğinde, var olan sorunların devam ettiğini hatta daha da derinleştiğini söylemek mümkündür. Çünkü internet sitelerinde, gazeteciliğin genelinde yaşanan sorunlara bir de anında haber verme zorunluluğu eklenmektedir. Uzmanlaşmanın, haberde derinleşmenin yerini zamana karşı yarış, hızlı ve anında haber verme çabası almakta, bu da internet gazeteciliği yapan gazeteciler üzerinde ek bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Bu durum bir yandan gazetecinin vasıfsızlaşmasını pekiştiren ve haberin kalitesini düşüren, diğer yandan ise gazetecinin haberi üzerindeki denetimi ortadan kaldıran bir etki yapmaktadır.

Birçok işi aynı anda yapma zorunluluğu olarak çok-yeteneklilik olgusu, gazetecilik vasfını teknolojiye indirgemekte, bu da gazetecilerin yaptıkları işi teknik bir iş olarak görmelerine yol açmaktadır. Gazeteciler, yaptıkları işi ve kendilerini toplum üzerinde etkisi olan unsurlar olarak değil, birer aktarımcı olarak görmektedirler ve mesleki anlamda tatmin yaşamamaktadırlar. Sembolik bir üretim alanı olarak gazetecilik işi daha çeşitli, derinlikli ve zengin bir üretim faaliyeti yerine, belirlenmiş kodlar/mesajlar ve bunları pekiştirecek sınırlı imgelerle (görsel malzeme, dil, ifade,

sözcükler, tasarım vb.) gerçekleştirilen bir ritüele dönüşme eğilimindedir (Kaderoğlu Bulut, 2019: 278). Bu eğilimin internet gazeteciliğinde de daha kapsamlı bir şekilde geçerli olduğu belirtilebilir.

Günümüzde medya sahiplerinin siyasi iktidarla olan ilişkileri mevcut medya ortamının karakterini belirlemektedir. Hatta mevcut siyasi iktidarın medya üzerindeki belirleyiciliği artık medya sahiplerini ya da yöneticilerini aşarak tek tek muhabirler düzeyine inmiştir (Demir, 2013: 169). Böyle bir medya ortamında gazeteciler ürettikleri haberler üzerinde denetim sahibi olamamaktadır. Geleneksel medyaların uzantısı durumundaki internet sitelerinde de aynı durum gözlenmektedir. Sermayeden bağımsız internet siteleri, bu baskılardan görece daha az etkilenmekte ve buralarda çalışan gazeteciler görece daha “rahat” bir çalışma ortamında çalışabilmektedirler. Fakat bu kez de reklam gelirleri, daha az elemanla ve dolayısıyla daha fazla iş yüküyle çalışma gibi başka problemlerle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Sonuç olarak internet gazeteciliğinde mevcut emek süreci gazeteciler üzerinde onların çalışma pratikleriyle sınırlı kalmayan çok boyutlu etkiler yapmaktadır. Tüm bu etkilerin ortak bileşkesi gazetecilerin yaptıkları işi gerekli, etkili ve topluma faydalı bir iş olarak görmelerini zorlaştırmaktadır. Bu da gazetecilerin emek sürecindeki aşınmanın, mesleğin toplumsal boyutunu da aşındırdığını göstermesi bakımından önemlidir. Dolayısıyla gazetecilerin emek sürecinin, onlarla sınırlı kalmayan genişleyici bir toplumsal etkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Adaklı, G. (2006). *Türkiye’de Medya Endüstrisi Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*, Ankara: Ütopya.
- Ansal, H. (2005). *Esnek Üretimde İşçiler ve Sendikalar: Post-Fordizmde Üretim Esnekleşirken İşçiye Neler Oluyor?*, http://www.birlesikmetal.org/kitap/kitap_99/1999-3.pdf
- Aydoğan, A. (2005). “İnternet’te Geleneksel Medya”, *İletişim Ağlarının Ekonomisi: Telekomünikasyon, Kitle İletişimi, Yazılım ve İnternet* (der. F. Başaran ve H. Geray) Ankara: Siyasal Kitabevi, s.259-285.
- Aydoğan, D. (2013). “Türkiye’de Dijital Gazetecilik: Habertürk ve Hürriyet Gazeteleri Örneği”, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*, July, Volume 3, Issue 3.
- Bagdikian, B. H. (2004). *The New Media Monopoly*, Boston: Beacon Press.
- Beckett, C. ve R. Mansell, (2008). “Crossing Boundaries: New Media and Networked Journalism”, *Communication, Culture & Critique*, 1(1), s.92-104.
- Berkman, B. (2014). “Teknoloji Söylemi ve Yeni Medyanın Ekonomi Politikası”, *Erciyes İletişim Dergisi Akademia*, Cilt (Volume): 3, Sayı (Number): 3, s. 44-54.
- Boczkowski, P. J., (2004). *Digitizing the News: Innovation in Online Newspapers*, Massachusetts: MIT Press.

⁷ Söz konusu aşınmayı gazetecilik kültürü ve gazetecilerin mesleki davranışları üzerinden inceleyen bir çalışma için bkz. Demir (2013).

- Curran, J. (1999). "Kitle İletişimi Araştırmasında Yeni Revizyonizm: Bir Yeniden Değerlendirme Çabası", *Medya, İktidar, İdeoloji* (der. M. Küçük), Ankara: Ark, s.397-435.
- Cushion, S. (2007). "Rich Media, Poor Journalists: Journalists' Salaries", *Journalism Practice*, 1(1), s. 120-129 .
- Çevikel, T. (2004). "Türkçe Haber Siteleri ve Türkiye'de İnternet Gazeteciliğinin Gelişimini Sınırlayan Faktörler", *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, sayı:1, s. 147-163.
- Demir, S. (2013). *Türkiye'de 2001 Yılı Sonrasında Medya-İktidar İlişkileri ve Gazeteci Pratiklerine Yansımaları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Deuze, M. (1999). "Journalism and the Web: An Analysis of Skills and Standards in an Online Environment", *International Communication Gazette*, 61(5), s.373-390.
- Deuze, M. (2003). "The Web and its Journalisms: Considering the Consequences of Different Types of Newsmedia Online", *New Media & Society*, 5(2), s.203-230.
- Deuze, M. (2004). "What is Multimedia Journalism?", *Journalism Studies*, 5(2), s.139-152.
- Domingo, D. (2008). "Inventing Online Journalism: A Constructivist Approach to the Development of Online News", *Making Online News: The Ethnography Of New Media Production* (der. C. Paterson ve D. Domingo), New York: Peter Lang, s.15- 28.
- Domingo, D., (2006). *Inventing Online Journalism: Development of the Internet as a News Medium in Four Catalan Online Newsrooms*, <https://pdfs.semanticscholar.org/e57c/e0b8a1d8492bf349a633cd4487fb26d53570>
- Edwards, R. (1979). *Contested Terrain: The Transformation of the Workplace in the Twentieth Century*, London: Heinemann.
- Elliott, D. (2009). "Essential Shared Values and 21st Century Journalism", *The Handbook of Mass Media Ethics* (der. L. Wilkins ve C. G. Christians), New York: Routledge, s.28-39.
- Etike, Ş., A. S. Demir (2017). "Toplumsal Eşitsizlikler ve Kadın Emegi: Medya Endüstrisi Üzerine Bir Araştırma", *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, Cilt 8, Sayı 12, s.123-144.
- Friedman, A. (1977). "Responsible Autonomy Versus Direct Control Over the Labour Process", *Capital & Class*, vol. 1 issue 1, s. 43-57.
- Fuchs, C. (2008). *Internet and Society: Social Theory in the Information Age*, New York: Routledge.
- Fuchs, C. (2014). *Social Media: A Critical Introduction*, London: Sage
- Geray, H. (2002). *İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birlik Düzeninde Yeni Medya Politikaları*, Ankara: Ütopya.
- Geray, H. (2008). "Yeni Çağın Gazeteciliği(2)". *Birgün Gazetesi*, Yayınlanma Tarihi: 03.04.2008. <http://www.birgun.net/haber-detay/yeni-cagin-gazeteciligi-2-11677.html>
- Henten, A. vd. (2003). *Designing Next Generation Telecom Regulation: ICT Convergence or Multi-Sector Utility?* <https://www.emeraldinsight.com/doi/full/10.1108/14636690310473863>
- Jackson, D.; K. Moloney (2015). "Inside Churnalism: PR, Journalism and Power Relationships in Flux", *Journalism Studies*, <http://dx.doi.org/10.1080/1461670X.2015.1017597>
- Johnston, J.; S. Forde (2017). "Churnalism Revised and Revisited", *Digital Journalism*, <https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1355026>
- Kaderoğlu Bulut, Ç. (2019). *Sınıfın Sınırlarında: Gazeteciler ve Proleterleşme*, İstanbul: Nota Bene.
- Kalsın, B. (2016). "Geçmişten Geleceğe İnternet Gazeteciliği: Türkiye Örneği", *International Journal of Social Science*, Number: 42, Winter III, s. 75-94.
- Karagöz Kızılca, G. (2003). "Türkiye'de İnternet Kullanımı ve Gazeteciler: Küreselleşmenin Özgürlükler Üzerindeki Yerel Etkisi", *İletişim*, sayı 17, Bahar, s. 125-159.
- Kaya, R. A. (2009). *İktidar Yumağı: Medya Sermaye Devlet*, Ankara: İmge.
- Kopper, G. G. vd., (2000). "Research Review: Online Journalism-A Report On Current and Continuing Research and Major Questions in The International Discussion", *Journalism Studies*, 1(3), S.499-512.
- Kuyucu, M. (2013). "Türkiye'de Çapraz Medya Sahipliği: Medya Ekonomisine Olumsuz Etkileri ve Bu Etkilerin Önlenmesine Yönelik Öneriler", *Selçuk İletişim Dergisi*, 8, 1, s. 144-163.
- Liu, C. (2006). "De-Skilling Effects On Journalists: Icts and The Labour Process of Taiwanese Newspaper Reporters", *Canadian Journal Of Communication*, cilt 31, sayı 3, s. 695-714. <http://www.cjc-online.ca/index.php/journal/article/view/1763/1881>
- Man, F. (2009). "Kapitalist Emek Süreci Teorisi ve Dönüşümü", *e-Akademi Dergisi*, Aralık 2009, <http://www.eakademi.org/incele.asp?konu=KAP%DDTAL%DDST%20EMEK%20S%DCREC%DD%20TEOR%DDS%D%20ve%20D%D6N%DC%DE%DCM%DC&kimlik=185212458&url=makaleler/fman-1.htm>
- Marx, K. (2011). *Kapital I*. İstanbul: Yordam
- Mosco, V. (2006). "Bilgi Endüstrilerinde Emegin Yöndeşmesi", (çev. G. Yücesan-Özdemir), *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, sayı 23, Yaz-Güz, s. 63-80.

- Nygren, G. (2014). "Multiskilling in the Newsroom: De-skilling or Re-skilling of Journalistic Work?" *The Journal of Media Innovations*, 1.2, s. 75-96.
- Örnebring, H. (2010). "Technology and Journalism-As-Labour: Historical Perspectives", *Journalism*, 11(1), S. 58 – 74, <http://Journals.Sagepub.Com/Doi/Pdf/10.1177/1464884909350644>
- Özsever, A. (2004). *Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci*, Ankara: İmge.
- Pavlik J. V. (2001), *Journalism and New Media*, New York: Columbia University Press.
- Raeymaeckers,K.; Paulussen, S.; De Keyser, J. (2012). "A Survey of Professional Journalists in Flanders (Belgium)", *The Global Journalist in the 21st Century* (der. D. Weaver ve L. Willnat), London: Routledge.
- Schiller, D. (1999). *Digital Capitalism: Networking The Global Market System*, Cambridge: The MIT Press.
- Seymour, R. (2004). "Access All Areas: If Knowledge is Power the Internet Has Placed an Invaluable Too in Our Hands, However, Like All Forms of Power Its Use is Open to Abuse", *The Middle East*, 348, s.46-47.
- Sönmez, M. (2010). *Medya Kültür Para ve İstanbul İktidarı*, İstanbul: Yordam.
- Sönmez, M. (2017). *İnternet Sonrası Medyada Güç Dengeleri*, <http://mustafasonmez.net/?p=5815>
- Sözeri, C.; Güney, Z. (2011). *Türkiye’de Medyanın Ekonomi Politikası Sektör Analizi*, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Törenli, N. (2005). *Yeni Medya Yeni İletişim Ortamı*, Ankara: Bilim-Sanat.
- Törenli, N. (2011) *Tekno-Siyasal Paradigmalar Küreselleşmenin Yol Haritaları*, Ankara: Ütopya.
- Yıldırım, B. (2010). "Gazeteciliğin Dönüşümü: Yöndeşen Ortam ve Yöndeşik Gazetecilik", *Selçuk İletişim Dergisi*, sayı:6, s. 230-253.
- Yücesan Özdemir, G. (2002). "Emek Süreci Teorisi ve Türkiye’de Emek Süreci Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme", *7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Kitabı*, Ankara: İmaj, s.. 433-469.